

Vergaderjaar 2024–2025

35 295

EU en de rechtsstaat

AY

BRIEF VAN DE LEDEN ŠEFČOVIČ EN MCGRATH VAN DE EUROPESE COMMISSIE

Aan de voorzitters van de vaste commissies voor Europese Zaken en voor Justitie en Veiligheid

Cc: Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 25 januari 2025

De Commissie dankt de Eerste Kamer voor haar advies over de mededeling van de Commissie over het verslag over de rechtsstaat 2024 – Situatie op het gebied van de rechtsstaat in de Europese Unie (COM(2024) 800 final).

De Commissie waardeert het dat de Eerste Kamer belang hecht aan rechtsstatelijke aangelegenheden en sluit zich aan bij haar opmerking dat de veerkracht van onze democratieën, samenlevingen en economieën vandaag de dag voortdurend op de proef wordt gesteld. De rechtsstaat is een essentiële waarborg voor de werking van onze democratieën, de bescherming van de rechten van het individu, en de welvaart van onze samenlevingen en economieën. De rechtsstaat vormt de kern van onze eengemaakte markt en een Unie van gelijkheid, kansen en sociale rechtvaardigheid.

De afgelopen vijf jaar heeft de Commissie de reeks instrumenten die zij ter beschikking heeft om de rechtsstaat te beschermen en te reageren op schendingen – het «instrumentarium voor de rechtsstaat» – geconsolideerd en uitgebreid. De combinatie van dialoog, toezicht en, waar nodig, doortastend optreden is doeltreffend gebleken en heeft geleid tot concrete hervormingen op nationaal niveau, waardoor de onafhankelijkheid en veerkracht van nationale instellingen zijn toegenomen.

Sinds het eerste verslag over de rechtsstaat (2020) is de paraatheid van de lidstaten en van de gehele EU om opkomende uitdagingen op te sporen, te voorkomen en aan te pakken, er aanzienlijk op vooruit gegaan. Dit komt de veerkracht van onze Europese democratieën en het wederzijdse vertrouwen in de EU ten goede.

In de politieke beleidslijnen van de nieuwe Commissie 2024–2029 staat de rechtsstaat centraal in een geslaagde EU en wordt benadrukt dat we vastbesloten zijn de rechtsstaat verder te versterken. In het licht van de crises en uitdagingen van de afgelopen jaren en de geleerde lessen zal de Commissie zich proactief blijven inzetten om de rechtsstaat te beschermen en te handhaven en controles en waarborgen te versterken. De beoordeling in het kader van het jaarlijkse rechtsstaatverslag zal verder worden verdiept en geconsolideerd. Aan het verslag zal een internemarkt-dimensie worden toegevoegd om in te gaan op rechtsstatelijke kwesties die van invloed zijn op ondernemingen, in het bijzonder kmo's, met grensoverschrijdende activiteiten. De Commissie zal ook nagaan of de aanbevelingen in het rechtsstaatverslag nadrukkelijker kunnen worden gekoppeld aan de verlening van financiële steun. Daarnaast zal zij erop toezien dat de toekomstige langetermijnbegroting sterke waarborgen bevat voor de handhaving van de rechtsstaat, met inbegrip van het algemene conditionaliteitsregime, dat op alle EU-fondsen van toepassing is.

Wat de specifieke vragen van de leden van de fractie GroenLinks-PvdA en de Socialistische Partij betreft, verwijst de Commissie naar de bijlage.

De Europese Commissie hoopt dat zij met de toelichting in dit antwoord voldoende is ingegaan op de door de Eerste Kamer aan de orde gestelde punten en zij kijkt ernaar uit de politieke dialoog in de toekomst voort te zetten.

Lid van de Commissie,
M. Šefčovič

Lid van de Commissie,
M. McGrath

BIJLAGE

Wat **de aanpak van de situatie van de grondrechten in het rechtsstaatverslag** betreft, wijst de Commissie erop dat het verslag een uitgebreid toepassingsgebied bestrijkt, met inbegrip van justitiële stelsels, het kader voor corruptiebestrijding, mediapluriformiteit en -vrijheid en institutionele controles en waarborgen, die allemaal ook nauw verband houden met de bescherming van de grondrechten. Door een interne-marktdimensie aan het verslag toe te voegen, kan worden ingegaan op rechtsstatelijke kwesties die van invloed zijn op ondernemingen, in het bijzonder kmo's, met grensoverschrijdende activiteiten. Voorts maakt het verslag deel uit van een bredere inspanning op EU-niveau om de waarden van de EU, waaronder democratie, gelijkheid en eerbiediging van de grondrechten, te versterken. Als hoedster van de Verdragen, met inbegrip van het Handvest van de grondrechten, is de Commissie vastbesloten ervoor te zorgen dat de grondrechten in al het beleid en alle wetgeving van de EU worden opgenomen en dat de lidstaten bij de uitvoering van het Unierecht de in het EU-Handvest vervatte grondrechten eerbiedigen. Zo omvat het recente migratie- en asielpact nieuwe waarborgen voor personen die om internationale bescherming verzoeken en kwetsbare personen, alsook verscherpt toezicht op de grondrechten.

De Commissie houdt ook toezicht op de toepassing van het Handvest van de grondrechten en neemt jaarverslagen aan, die zijn toegespitst op thema's op het gebied van de grondrechten. De Commissie blijft zich inzetten voor de handhaving van het Handvest van de grondrechten.

Wat **de toegang tot de rechter en de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht** betreft, is de Commissie van mening dat doeltreffende justitiële stelsels van cruciaal belang zijn om de rechtsstaat te handhaven en de toepassing en handhaving van het EU- en nationaal recht te waarborgen. In de loop der jaren heeft de Commissie haar «instrumentarium voor de rechtsstaat» versterkt om de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht te beschermen en tegemoet te komen aan de bezorgdheden over de rechtsstaat. De Commissie is haar rol als hoedster van de Verdragen ook blijven vervullen en heeft waar nodig inbreukprocedures ingesteld om specifieke schendingen van de rechtsstaat aan te pakken. Wat de situatie in Polen betreft, concludeerde de Commissie in mei 2024 – nadat Polen een aantal maatregelen ter bescherming van de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht had ingevoerd en had toegezegd de resterende zorgen over de rechtsstaat aan te pakken aan de hand van een specifiek actieplan – dat er in Polen geen duidelijk risico meer bestaat op een ernstige schending van de rechtsstaat in de zin van artikel 7, lid 1, van het Verdrag betreffende de Europese Unie. De Commissie heeft haar met redenen omkleed voorstel daarom ingetrokken en de procedure tegen Polen is hiermee afgesloten. De Commissie zet haar dialoog met Polen over de uitvoering van het actieplan voort en zal de ontwikkelingen op het gebied van de rechtsstaat in Polen verder volgen als onderdeel van het proces van het rechtsstaatverslag.

Wat **corruptiebestrijding** betreft, heeft de Commissie op 3 mei 2023 een pakket maatregelen gepresenteerd om het EU-wetgevingskader voor corruptiebestrijding te versterken¹. Dit omvat een voorstel om rechtshandhavingsinstanties en openbare aanklagers instrumenten ter beschikking te stellen om corruptie in alle EU-landen te bestrijden. Nieuw is ook het EU-netwerk tegen corruptie, dat rechtshandhavingsinstanties, overheidsinstanties, beroepsbeoefenaars, het maatschappelijk middenveld en andere belanghebbenden samenbrengt. In de maatregelen worden de

¹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/nl/ip_23_2516

ethische, integriteits- en transparantieregels ter voorkoming van corruptie binnen de EU-instellingen ook nader omschreven. De Commissie benadrukt dat het rechtsstaatverslag een katalysator blijft voor concrete veranderingen in de praktijk, waarbij verschillende lidstaten hun institutionele landschap verbeteren om corruptie beter te kunnen bestrijden. Tegelijk wordt er in de verslagen duidelijk op gewezen dat verdere maatregelen nodig zijn om de preventieve kaders in verschillende lidstaten te versterken, zoals die betreffende lobbyactiviteiten en regels inzake belangenconflicten en vermogensaangiften.

Wat **de bedreigingen voor maatschappelijke organisaties en mensenrechtenverdedigers** betreft, erkent de Commissie dat dergelijke organisaties en activisten een sleutelrol spelen bij de bescherming en bevordering van de gemeenschappelijke EU-waarden van de grondrechten, de rechtsstaat en de democratie. Zij zijn belangrijke partners van de Commissie bij deze werkzaamheden, aangezien zij over de lokale kennis beschikken om specifieke maatschappelijke kwesties te behartigen en de machthebbers ter verantwoording te roepen als het gaat om de handhaving van de grondrechten in de hele Unie. Er zijn echter aanwijzingen dat de ruimte voor het maatschappelijk middenveld afneemt. De Commissie heeft de belangrijke rol van maatschappelijke organisaties en mensenrechtenverdedigers continu erkend en haar acties ter ondersteuning van hun werk opgevoerd om een bloeiende ruimte voor het maatschappelijk middenveld in Europa mogelijk te maken en te steunen. Er is aanzienlijk meer financiering verstrekt om maatschappelijke actoren bij te staan, en de Commissie heeft in het kader van de rechtsstaatverslagen aanbevelingen gedaan aan de lidstaten over maatschappelijke betrokkenheid. De Commissie heeft ook wetgevingsinitiatieven gepresenteerd om maatschappelijke organisaties te beschermen en te ondersteunen, zoals het voorstel voor een richtlijn betreffende bescherming van bij publieke participatie betrokken personen tegen kennelijk ongegronde vorderingen of misbruik van procesrecht (SLAPP's) en het voorstel over de grensoverschrijdende activiteiten van verenigingen zonder winstoogmerk. In de komende jaren zal de Commissie zich sterker inzetten voor een bloeiende ruimte voor het maatschappelijk middenveld in de EU. Zij is vastbesloten om tijdens deze ambtstermijn meer samen te werken met maatschappelijke organisaties. De Commissie zal in de context van het rechtsstaatverslag ook toezicht blijven houden op het ondersteunende kader voor het maatschappelijk middenveld.

Wat **de toenemende bedreigingen voor onze democratieën** betreft, is de Commissie het ermee eens dat er in heel Europa belangrijke uitdagingen bestaan, van uiteenlopende omvang en aard. Het is dan ook van essentieel belang om onze waarden te verdedigen die ons verbinden en sterker maken. De Commissie zal zich proactief blijven opstellen om de waarden van de Unie te beschermen en te handhaven, onder meer door stappen te ondernemen om democratieën te beschermen tegen buitenlandse inmenging. Met het oog op de mogelijke verdere uitbreiding van de Unie zal het waarborgen van volledige eerbiediging van de democratie, de grondrechten en de rechtsstaat belangrijker dan ooit zijn als voorwaarde voor toetreding en als kompas voor de Europese samenwerking. De handhaving van de rechtsstaat in Europa vereist daarom zowel doeltreffend gebruik van bestaande instrumenten als, waar nodig, bezinning over de wijze waarop zij verder kunnen worden ontwikkeld om de Unie nog beter bestand te maken tegen interne en externe uitdagingen en bij te dragen tot andere strategische prioriteiten van de EU. Tot slot zal het ook van cruciaal belang zijn de nadruk te leggen op communicatie en bewustmaking ter bevordering van een rechtsstaatcultuur onder Europese burgers, autoriteiten en alle belanghebbenden. In de politieke beleidslijnen voor de nieuwe Commissie 2024–2029 wordt een nieuw schild voor

de Europese democratie aangekondigd om buitenlandse informatiemani-
pulatie en inmenging tegen te gaan en het situationeel bewustzijn te
vergroten. Aangezien dit essentieel is voor de veerkracht van democra-
tische samenlevingen op de lange termijn, rekent de Commissie op de
steun van de nationale parlementen bij deze inspanning.